

JORDINA SALES I CARBONELL

TOMBES I NECRÒPOLIS ISOLADES A LA COMARCA DE L'ANOIA

A) LA PROBLEMÀTICA A CATALUNYA.

Des dels inicis de la investigació arqueològica a casa nostra, s'han anat localitzant una sèrie de necròpolis, que, pel fet de no contenir cap tipus d'aixovar ni estar emplaçades en un edifici religiós, han resultat de difícil interpretació cronocultural.* Tant l'aixovar com el context ajudarien a resoldre molts dels dubtes: l'aixovar en tant que element de datació absoluta d'un conjunt tancat; el context com a objecte en si mateix i com a factor que permetria establir unes datacions relatives a partir de les relacions físiques entre les tombes i els murs, paviments i nivells arqueològics dels temples. Justament, el context en si mateix va servir en un principi com a excusa per datar les sagres: així els enterraments que apareixien als voltants d'una capella romànica havien de ser per força d'un moment romànic o posterior, ja que es donava per suposat que la fundació del temple, i amb ell l'inici de la tradició funerària, corresponien a la plena edat mitjana.

Característiques i atribucions crono-culturals.

Avui, però, les modernes excavacions i la tendència progressiva a l'excavació dels llocs de culte com a part integrant dels projectes de restauració arquitectònica (López, 1992: 13), han permès demostrar que moltes d'aquestes esglésies tenen fases constructives més reculades que les que ofereixen els paraments visibles, i en molts casos s'ha pogut constatar que la necròpolis era anterior a la fundació de l'edifici.

Un clar exemple ens el proporcionen les excavacions de la Plaça Vella d'Artés, al Bages (Julià/Kliemann, 1992: 38), on durant la intervenció en una església de fàbrica romànica apareix la fonamentació d'un temple paleocristià. En les mateixes

* Arribats a aquest punt, cal agrair el mestratge de Lluís Pedraza, que fou qui em mostrà l'interès que tenien aquestes necròpolis. Així mateix, agrair el treball de Xavier Pedraza que ha vetllat per la correcció del text i reconèixer la tasca de Marta Sancho i Pere Tardà, sense els quals aquest treball no hauria estat possible.

excavacions es localitzen diverses sepultures, una de les quals és del tipus cista de lloses irregulars tradicionalment datable en època romànica, però que en canvi és tallada per un dels murs romànics, fet que segons els autors de la intervenció indica que la datació per a aquesta tomba correspon a un moment d'abandonament, destrucció o remodelació de l'edifici paleocristià. De fet, conclouen que les tombes de lloses irregulars de la Plaça Vella d'Artés es datarien entre els segles VII-IX (Julià/Kliemann, 1992: 63).

Si es vol, la cronologia de les tombes de lloses es pot retardar fins al segle IV tal com passa a la Necròpolis Paleo-cristiana de Tarragona (Del Amo, 1979:35); però també es pot avançar, en alguns casos, fins a moments romànics tal com defensava la tradició, però ara la datació es fa empíricament mitjançant el mètode arqueològic (Padilla, 1983:48).

Per altra banda tenim les tombes de *tegulae* amb datacions romanes o tardo-romanes i pervivències fins els segles VIII-IX a causa principalment de la reutilització d'aquestes *tegulae*, però que en cap cas van més enllà de l'alta edat mitjana, tal com passa amb les sepultures excavades a la roca, que abasten una àmplia cronologia que va del segle VI als volts de l'any 1000 (Bolòs/Pagès, 1982: 60).

Així tenim un ampli ventall cronològic proporcionat per les necròpolis contextualitzades, que, sí bé dificulta la datació de les necròpolis isolades, trenca de manera definitiva amb la única possibilitat vàlida donada fins fa poc: la romànica.

Les últimes investigacions fetes a Catalunya daten aquestes necròpolis isolades entre la romanitat i l'alta edat mitjana (Batista/Bonamusa, 1975: 108), (Ollich/Raurell, 1989: 231) i les atribueixen a un tipus de població rural, dispersa i amb reminiscències paganes pel que fa al culte als morts, tot i trobar-se en un territori teòricament impregnat pel cristianisme. Però aquesta mateixa investigació no ha estat capaç de determinar aspectes que serien força interessants com ara la pertinença a grups de població forània. Totes les aportacions en aquest camp serien de gran importància per dilucidar si els grups jueus, àrabs i visigots varen tenir algun tipus d'incidència en el món rural català medieval. El gran problema rau en què la majoria dels cops les reutilitzacions i les exoliacions dificulten en gran mesura unes investigacions antropològiques que, tot i els progressius i ràpids avenços, es troben encara en un estat incipient de desenvolupament.

De fet, encara no és possible distingir amb claredat els trets diferencials entre la població romana i la visigoda (Vives, 1990: 169), i del gran nombre de necròpolis excavades fins avui, tan sols una petitíssima proporció d'individus reuneix les atribucions: medieval-cristià-catalunya (Vives, 1990: 18), fet que dilata les possibilitats referents a la varietat de cronologies, races i cultures per a les necròpolis isolades a Catalunya. La necròpolis jueva de Montjuïc potser seria la punta de l'iceberg de tota aquesta problemàtica.

Amb tot el que s'ha dit fins ara es poden establir dos grans grups cronològics que

tindrien la seva frontera a inicis del segle VIII amb l'arribada dels musulmans. Si fossin anteriors a l'ocupació, els enterraments correspondrien a una població hispano-romana o bé hispano-visigoda, i dintre d'aquestes dues variants caldria fer unes subdivisions entre cristians i pagans. En canvi, si fossin posteriors a l'ocupació musulmana, caldria incloure la possibilitat d'aquest nou grup racial-cultural, i tenir en compte els constants moviments fronterers, fenomen especialment problemàtic a la Catalunya central i en especial a l'Anoia, comarca objecte d'aquest estudi. Relacionat amb aquest tema fronterer i amb els moviments bèl·lics, també s'ha de pensar en la possibilitat de que algunes de les necròpolis corresponguin a les baixes d'alguna batalla o incursió, tant per part cristiana com per part musulmana (Bolòs/Pagès, 1982: 64).

Tot i el caràcter eminentment urbà, minoritari i oligàrquic dels grups visigots i musulmans, no s'ha de menysprear la hipòtesi de que aquestes necròpolis puguin correspondre a sectors d'aquestes poblacions.

Pel cas visigod s'ha de tenir en compte la seva progressiva assimilació per part de la població hispana, i per tant amb el temps perdrien el seu originari caràcter elitista.

En el cas musulmà cal recordar subgrups com els berbers, que possiblement en algun moment posterior a la conquesta serien assimilats més fàcilment per la població local pel fet de no formar part dels estaments de poder que controlaven els grups àrabs.

A la comarca de l'Anoia sembla que hi hagué una presència berber que ve testimoniada per la toponímia de poblacions com Calaf o Masquefa (Sabaté/Catalunya Romànica, Vol. XIX: 304), tal com succeeix en comarques properes com l'Alt Penedès (Barceló, 1992: 97).

Així ens trobem davant un món funerari rural medieval, ric en possibilitats de cultures, cultes i cronologies, i aquesta riquesa s'accentua encara més a les zones de frontera i de pas com la comarca de l'Anoia.

La problemàtica de les classificacions.

Existeixen tres tipologies bàsiques de tombes a les necròpolis isolades catalanes:

- A) Cista de lloses
- B) Excavada a la roca
- C) de *regulae*

I dins d'aquests tres grups es troben diferents variants:

- A) Amb o sense recobriment de base; de lloses regulars o irregulars; de forma

rectangular, trapezoïdal o antropomorfa; amb coberta d'una o varies lloses o sense coberta; també s'han trobat, en casos excepcionals, cobertes de lloses a doble vessant.

B) La tipologia de les tombes excavades a la roca és riquíssima, abarçant des de les plantes rectangulars fins a les antropomorfes amb les espatlles i el cap totalment diferenciats i amb encaix per a la llosa de coberta (Bolòs/Pagès, 1982). És en aquestes sepultures excavades a la roca on es poden veure amb més claredat les reminiscències dels cultes pagans, a partir de les conduccions excavades també a la roca per fer libacions en honor al difunt (Riu, 1982: 36).

C) Les tombes de *tegulae* poden ser amb coberta a doble vessant (secció triangular) o bé en forma de cista, de secció quadrangular.

També es poden trobar tipologies mixtes com les de tombes tipus cista fetes de lloses i *tegulae* (Bosch/Vallès, 1987: 33) o bé les que tenen alguna paret feta de muret lligat amb argamassa (Vinya del Tallaret, Odena).

Pel que fa a les necròpolis rurals isolades podem trobar-ne amb tombes d'un sol tipus, o bé combinant dues o més tipologies de les descrites fins ara. Així trobem:

1-Necròpolis de *tegulae* (necròpolis de l'Hostal del Porc i Can Balesgues, òdena, Anoia).

2-Necròpolis de tombes de cista de lloses (necròpolis dels Fossars, Callús, Bages).

3-Necròpolis de tombes excavades a la roca (necròpolis de Seguers, Els Prats de Rei, Anoia).

4-Necròpolis de cistes de lloses + tombes de *tegulae* (necròpolis de can Grimau, òdena, Anoia).

5-Necròpolis de cistes de lloses + tombes excavades a la roca (necròpolis de Mas Albesa, Viver i Serrateix, El Berguedà).

Però, en canvi, no es coneix cap necròpolis amb tombes excavades a la roca + tombes de *tegulae*, i això ens podria fer pensar que entre aquestes dues tipologies hi hauria un gran espai de separació cronològica.

Així, per a les necròpolis observades, a grans trets i a tall d'hipòtesi tindríem les següents associacions: 1) Tombes de *Tegulae*; 2) Tombes de Lloses; 3) Tombes excavades a la roca; 4) Tombes de *Tegulae* i de Lloses; 5) Tomes de Lloses i tombes excavades a la roca; 6) Tomes de *Tegulae* i tombes excavades a la roca.

Per tant podem definir cinc tipus diferents de necròpolis i una sisena que de moment no s'ha documentat a Catalunya.

El tipus 4 té tombes de *tegulae* i tombes de lloses, sense que sapiguem quines són més antigues o bé si són contemporànies entre elles.

El tipus 5 té tombes de lloses i tombes excavades a la roca, amb la mateixa problemàtica que el tipus 4.

En canvi, el tipus 6, en cas d'existir, ens proporcionaria dos moments cronològics diferenciats, tot i que no podem oblidar que les tombes de *tegulae* perduren fins als segles VIII-IX i que les excavades a la roca comencen a trobar-se a partir del segle VI, amb la qual cosa la possibilitat de que fossin contemporànies no pot quedar del tot descartada.

És força corrent trobar treballs recents on s'assegura distingir diferents etapes cronològiques dins d'una necròpolis isolada, en funció tan sols de la tipologia. En aquests treballs es marquen dues etapes: a la primera hi hauria les tombes excavades a la roca i a la segona, posterior, les tombes de cista de lloses. Aquesta afirmació és força discutible perquè els autors es basen només en els factors tipològics (que de fet són els únics que tenen a l'abast) i segueixen el model de les necròpolis en esglésies on l'edifici talla les tombes excavades a la roca i on, en els nivells superiors, trobem les cistes. Si tenim en compte que les sepultures de lloses apareixen com a mínim a partir del segle IV, es poden transgiversar aquestes dues fases sense cap problema i considerar les sepultures excavades a la roca com a posteriors a les de lloses, sempre és clar, que ens trobem davant d'una necròpolis isolada i sense una estratigrafia que permeti interrelacionar els diferents *loculi*.

Zones de major concentració: L'exemple del Bages.

Al marge d'una inexistència real o del desconeixement en altres comarques, s'observa una major concentració de necròpolis i tombes isolades a la zona central de Catalunya, dins el polígon que tanquen les poblacions de Solsona, Berga, Vic i Manresa.

Però sorprèn que aquesta mateixa zona sigui una de les més impregnades pel cristianisme medieval que es caracteritza per absorbir totes les esferes de la població, incloent-hi la mort per a la qual reserva un espai en els seus edificis de culte.

D'això caldria concloure que o bé les necròpolis isolades són anteriors a la cristianització, o bé la població no estava tant cristianitzada com es pensa, o bé pertanyen a grups no cristians.

Una micro-anàlisi d'aquesta situació es pot fer al Bages. Si mirem un mapa d'aquesta comarca es pot observar l'alta densitat d'esglésies edificades abans del 1300 (Benet, Catalunya Romànica, Vol. XI: 33). A més sabem documentalment que moltes d'aquestes són anteriors al 1154 i que la xarxa parroquial d'aquesta comarca ja devia estar organitzada entre mitjans i finals del segle X (Benet, Cat. Romànica, Vol. XI: 33). Però per altra banda si agafem un mapa de les necròpolis (Benet, Cat. Romànica, Vol. XI: 21) i el superposem al de les esglésies, es pot comprovar que hi ha una notable dissociació entre els llocs d'enterrament i els llocs de culte. Per tant, ¿és lògic pensar que aquestes tombes siguin contemporànies a les parròquies sense estar dins el seu espai de sagrera?. ¿No seria més lògic pensar que les necròpolis isolades (no necessàriament totes) corresponen a una època més reculada,

en què el cristianisme en aquesta zona no estaria encara organitzat ni hauria penetrat en el medi rural?.

A aquests dos interrogants s'han d'incloure dos factors més: el primer seria la possibilitat de que aquestes necròpolis tinguessin algun tipus de temple de fusta (Bolòs/Pagès, 1982:64), i en aquests casos una excavació acurada hauria de permetre localitzar les rases de fonamentació o bé altres unitats interfacials semblants als coneguts *fons de cabana* prehistòrics. El segon factor seria el fenomen de les esglésies privades, fundades per senyors laics que les tindrien per a ús propi, sense permetre l'enterrament de cap individu de la classe servil.

En els casos freqüents en els quals la necròpolis queda a 100 o 200 metres de l'església, és quan queda més clara la seva desvinculació amb el lloc de culte, ja que s'ha de suposar que si hom enterra els seus morts fora de l'espai de sagrera quan l'església ja funciona, és perquè o bé la parròquia és de propietat privada, o bé la distància entre l'hàbitat on s'ha produït la mort i el temple és considerable i dificulta el trasllat del mort. Si aquesta última fos la causa, no es pot acceptar que 100 o 200 metres siguin un impediment per arribar fins a la sagrera i, per tant, quedaria demostrat que la necròpolis és anterior a l'edificació de l'església.

B) NECRÒPOLIS I TOMBES ISOLADES A LA COMARCA DE L'ANOIA

Aquest és un inventari obert, pendent de futures descobertes a zones mal conegudes i que encara estan per prospectar. També s'ha de tenir en compte que moltes necròpolis han desaparegut totalment, bé per causes naturals, bé per l'acció antròpica. Moltes d'elles es pogueren documentar abans de la seva desaparició i, per tant, consten en aquest inventari. Són notícies molt valuoses per al coneixement de les necròpolis a la nostra comarca, però molts cops pequen d'imprecises i les datacions solen ser totalment subjectives. Tot i així hi localitzem les troballes més espectaculars: aixovars, sarcòfags..., que avui es troben extraviats, havent corregut la mateixa sort de part del nostre patrimoni fins passada la meitat d'aquest segle i alguns cops, de forma escandalosa, fins a l'actualitat.

Per agilitzar el text s'ha emprat el terme 'necròpolis' quan s'han documentat almenys dues tombes, tot i que aquesta definició pugui resultar poc precisa.

INVENTARI

ARGENÇOLA:

1-NECRÒPOLIS DE ROCAMORA: Inèdita. Segons comunicació oral de Joan Marmí, el seu descobridor, es tracta de vàries sepultures arrengrerades de lloses, algunes de les quals ja han estat expoliades.

2-NECRÒPOLIS DE CAL MENSA: Inèdita. Segons comunicació oral de Josep Serra es tractaria d'una necròpolis d'unes trenta tombes de lloses.

CABRERA D'ANOIA:

3-NECRÒPOLIS DE LA SERRA CUGALERA: Situada al punt més alt de la Serra Cugalera (345 m.). Segons Virella (1979), la necròpolis es troba en molt mal estat per culpa dels furtius, però encara és possible apreciar-hi les pedres que la conformaven i les lloses que feien de coberta. També es remarca l'absència total d'aixovar i acaba donant-li una datació medieval i comparant-la amb la necròpolis del Maset d'en Borràs, prop del Bedorc.

CASTELLOLÍ:

4-NECRÒPOLIS DE CAN TARDÀ: Roman inèdita. Segons comunicació oral de Beatriz Restrepo i Pere Tardà, es tractaria d'una petita necròpolis de cinc tombes de lloses, orientades E-W i encimbellades dalt d'un turó.

5-NECRÒPOLIS DEL SERRAT DELS MOROS: Necròpolis tardoromana destruïda en plantar-hi una vinya. Hi aparegueren diverses sepultures de lloses i de *tegulae*, així com dos sarcòfags fets de travertí conservats a la masia de cal Bep (Castellolí), un dels quals conservava un individu d'entre l'80 i l'90 metres d'alçada i força robust. (Castellar, 1989: 21).

6-TOMBA DE CAN SOTERAS: Fou excavada el setembre de 1965 pel Museu d'Igualada. És de planta trapezoïdal i té dues lloses de coberta. Contenia un individu adult, orientat E-W, amb les extremitats estirades. Els autors de l'article la daten entre els segles XI-XII (Farrés, Serra, 1992: 84).

IGUALADA:

7-NECROPÒLIS DE L'INSTITUT: Consta de dues tombes de *tegulae* molt malmeses. Roman inèdita.

ÒDENA:

8-NECRÒPOLIS DE CAN GRIMAU: Estació excavada l'any 1987 sota la direcció de Pere Carmona i Lluís Pedraza. Correspon a una necròpolis de cronologia incerta tot i que les seves característiques són molt semblants a les de la necròpolis de la Vinya del Tallaret, Odena. Jàrraga (1992: 66) li atribueix una cronologia

alt-medieval, tot i que els materials que descriu siguin tardo-romans. L'autor els considera part d'algun tipus d'hàbitat tardoromà no relacionat amb la necròpolis.

9-NECRÒPOLIS DE CAN RIBA: Es tracta de dues tombes d'adults i una d'infantil. Parets de lloses regulars, així com la cobertura. L'orientació era E-W. Borràs i Quadres les classificà com a romanes, fet que mai podrem confirmar perquè foren destruïdes durant la construcció d'un forn de guix. (Borràs i Quadres, 1956).

10-NECRÒPOLIS DEL COLLET DE SANT PERE MÀRTIR: Excavada per Jordi i Joan Enrich. Consta de tres tombes de caixa de lloses alineades de forma paral·lela i que es relacionarien amb un torreó de planta quadrangular datable entre els segles IX-X. Segons sembla, el nombre de sepultures era superior a les estudiades, però les obres d'eixamplament del camí on estaven situades les varen destruir. (Enrich/Enrich, 1974), (Enrich/Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 449).

11-NECRÒPOLIS ENTRE CAL MAG- DE LES ALZINES I CAL SANADOR: Inèdita. Descoberta per membres de la Secció d'Arqueologia del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada el 1972. Són dues sepultures excavades a la roca. Per les seves dimensions, una seria d'una persona adulta, mentre que l'altra, amb el cap i els peus arrodonits, correspondria a un infant.

12-NECRÒPOLIS ENTRE CAL ROIG I ELS CUPS DE L'ENRICH: Inèdita. Descoberta per membres de la Secció d'Arqueologia del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada el 1982. Fou destruïda per les feines del camp. Aquesta necròpolis era de *tegulae*, però a uns cent metres d'aquesta aparegueren tres tombes de caixa de lloses en molt mal estat.

13-NECRÒPOLIS DE LA VINYA DEL TALLARET: S'hi efectuà una intervenció el juny de 1991 sota la direcció de Lluís Pedraza. Consta d'un total de cinc tombes de caixa de lloses, una de les quals conté diferents elements que, tot i la senzillesa general de la necròpolis, li donen un caràcter excepcional per sobre de les altres sepultures: les dimensions, la complexitat estructural donada per la paret feta de muret i el revestiment del fons amb lloses, i l'estela anepigràfica *in situ*. Aquesta necròpolis sense cap element que la dati amb precisió, cal situar-la abans de la repoblació de la Conca d'Òdena als segles IX-X. (Sales/Pedraza, 1993).

14-TOMBA DE LES MALLOLES: És una tomba d'adult excavada a la roca, de planta trapezoïdal. La seva orientació és E-W. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 450).

15-TOMBA ENTRE CAL BRUNET NOU I CAL CINTO: Inèdita. Segons comunicació oral de Pere Tardà es tractava d'una tomba de caixa de *tegulae*, oberta abans de la guerra per un capellà que en traslladà l'esquelet al cementiri d'Òdena.

LA POBLA DE CLARAMUNT

16-NECRÒPOLIS DEL TURÓ DE SANT ANDREU: Aquesta excepcional necròpolis surt referenciada en diferents treballs (Almagro, 1945: 114 / Borràs i Quadres, 1956 / Brasó, 1964: 49 / Romaní). Es tracta d'una necròpolis emplaçada dalt d'un turonet de 400 metres, de la que avui en queden pocs vestigis i molt malmesos. Romaní la classifica de baixa època romana o fins i tot més tardana. Almagro et alii diuen que fins el 1900 existiren un important nombre de sepultures de lloses d'orientació variable. El 1956 Borràs i Quadres aprecia tres sepultures rectangulars seccionades que encara contenen ossos. Brasó assegura que un tal Pere de Claramunt (que surt documentat l'any 1205) hi dedicà una capella a sant Andreu i que en aquest lloc hi eren enterrats els afectats de pestes, condemnats i forasters i viatgers que morien allí durant el seu camí. Tot i l'existència d'una capella a partir del segle XIII, és molt possible que hi hagués una tradició funerària força anterior nascuda justament per enterrar-hi aquests tres grups marginals que no serien acceptats dins l'espai de sagrera. Segons el registre, l'últim enterrament data del setembre de 1710.

ELS PRATS DEL REI:

17-NECRÒPOLIS DE PEDRAFITA: Són dues tombes excavades a la roca amb els extrems molt arrodonits, orientades E-W. Una és d'adult i l'altra, d'adolescent. A uns cent metres hi ha dues sepultures més del mateix tipus però en molt mal estat. Es data entre els segles IX i X (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 478).

18-NECRÒPOLIS DE CAL SEUBA: En una petita elevació trobem quatre sepultures excavades a la roca amb els costats arrodonits i orientades E-W, i un conjunt d'habitaclè. Tot plegat és datat amb anterioritat a l'any 1000 (Enrich, Catalunya Romànica, vol XIX: 479).

19-NECRÒPOLIS DE SEGUERS: Conjunt format per un oratori rupestre, un habitatge possiblement eremític, diferents restes d'estructures per a l'activitat agrícola i dos espais de necròpolis excavades a la roca. La primera necròpolis la conformen quatre tombes d'extrems arrodonits, dues orientades E-W i les altres dues N-S. La segona necròpolis la conformen cinc tombes, també d'extrems arrodonits i orientades E-W, a excepció d'una que està lleugerament inclinada. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 476).

20-TOMBA DE LA MANRESANA: Situada a uns metres del castell de la Manresana i de les restes d'un habitacle. És excavada a la roca i de planta lleugerament trapezoïdal. Se la situa cap els segles IX-X, amb anterioritat a la construcció de l'església de Sant Andreu de la Manresana. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 470).

21-TOMBA PROPERA A CAL SEUBA: Es tracta d'una sepultura excavada a la roca, de planta rectangular i amb l'encaix per la llosa de coberta. Està orientada E-W. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 475).

22-TOMBA DE SOLANELLES: Excavada en una roca trencada, per la qual cosa només conserva el capçal. Orientada E-W. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 477).

PUJALT:

23-NECRÒPOLIS DE VILAMAJOR: Conformada per setze enterraments orientats E-W. Estan agrupats i mantenen una relació horitzontal, en rengle i de costat. Dotze són de caixa de lloses i de planta rectangular lleugerament trapezoïdal. Les quatre restants també són de lloses, però aprofiten part de la roca natural per a la seva construcció. Se les relaciona amb la capella romànica de Vilamajor i se les data al segle XII. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 484).

RUBIÓ:

24-TOMBA DEL CAU DE LA SEPULTURA: Tomba excavada a la roca, d'extrems arrodonits. Pertany a un adult i s'orienta E-W. Es data aproximadament entre els segles X-IX. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 490).

25-TOMBA DE CA L'OLLER: (Fotografia 1). Descoberta recentment per membres de la Secció d'Arqueologia del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, està seccionada per l'eixamplament d'un camí. Es tracta d'una sepultura de lloses orientada E-W.

SANT MARTÍ DE SESGUEIOLES:

26-QUATRE NECRÒPOLIS DE VILLALONGA: En realitat, dues de les necròpolis les conformen grups d'una sola tomba. Les altres dues les conformen grups de set i cinc tombes. Totes estan orientades E-W a excepció d'una de les isolades que s'orienta N-S i tenen indicis propers d'hàbitat. Es daten aproximadament entre els segles IX-X. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 493).

LA TORRE DE CLARAMUNT:

27-NECRÒPOLIS DE CAL COSME: Almagro et alii (1945: 215) descriuen un nombre indeterminat de sepultures excavades a la roca travertínica, de planta rectangular, excepte una que era una mena de sarcòfag infantil, treballat interiorment amb el contorn de la figura humana, en un bloc de pedra sense debastar. Romaní (1921) també hi fa referència.

28-NECRÒPOLIS DE LA GARÇA: Almagro et alii (1945: 215) ens parlen de sepultures rupestres antropomorfes, sense especificar-ne ni el nombre ni cap més detall.

29-NECRÒPOLIS DE MAS ROSSINYOL: Referències a Romaní (1921).

30-NECRÒPOLIS DE LES TERRERES DEL RAMONET: Referències a Romaní (1921).

31-NECRÒPOLIS DE LA VILASECA: De nou és Almagro (1945:114) qui ens dona notícia d'aquesta necròpolis, formada per sepultures de lloses que només contenen esquelets.

32-TOMBA DEL PLA DE LES SITGES DEL CAMARÓ: Almagro et alii (1945: 215) i Romaní (1921) parlen de sepultures rupestres antropomorfes. De fet el jaciment el forma un conjunt d'estructures excavades a la roca força important que fou excavat per Martín Almagro el 1947. Actualment s'hi poden observar dues sepultures: una de mutilada i en molt mal estat, i una segona excavada al travertí, de forma lleugerament trapezoïdal amb els extrems arrodonits i orientada NW-SE. (Enrich, Catalunya Romànica, Vol. XIX: 516).

TOUS:

33-NECRÒPOLIS DE CRISTIANS: Actualment està arrassada per les feines del camp. L'agost de 1965 fou observada per membres de l'Aleshores Museu d'Igualada. Així, en un diari inèdit de Ramon Farrés trobem la següent anotació: «...obrim una sepultura romana amb dos esquelets...»

VECIANA:

34-NECRÒPOLIS DE CAL PALLEROLS, Sant Pere Desvim: (Fotografia n.º 2). Inèdita. Descoberta per membres de la Secció d'Arqueologia del C.E.C.I. Consta de tres tombes de lloses orientades E-W i paral·leles entre elles. Es troben en molt

mal estat de conservació, i una d'elles tan sols conserva una llosa lateral. Just al costat de les tombes trobem les restes d'algun tipus de construcció feta amb pedra, i un possible decantador de ví excavat a la roca.

35-SEPULTURA DELS PLANS DE LA CASA DE LES V-DUES, Sant Pere Desvim: Descoberta el juny de 1991 per membres de la Secció d'Arqueologia del C.E.C.I. Seccionada per les obres d'ampliació d'un camí només conserva part de les lloses dels peus. Orientada E-W. Datada entre els segles XI-XII. (Farrés/ Serra, 1992: 83).

VILANOVA DEL CAMÍ:

36-NECRÒPOLIS DE L'HOSTAL DEL PORC I CAN BALEGUES: Necròpolis de *tegulae* a doble vessant. Fou excavada el 1952 per Antoni Borràs i Quadres, que localitzà una sepultura completa formada per quatre *tegulae* a cada costat formant una caixa de secció triangular, amb els peus orientats al s-e i les juntures cobertes per *ímbrices* i pedres irregulars. Actualment està arrassada per les feines agrícoles. (Borràs i Quadres, 1956).

37-NECRÒPOLIS DE CAL PALETA (CASTELLFOLLIT DEL BOIX):** Necròpolis situada al peu d'un turó formada per cinc tombes. La primera i la quarta eren de lloses i de planta rectangular. la segona també, però amb una paret de muret (tal com passava amb una de les tombes de la Vinya del Tallaret, Odena). La cinquena, força desfeta, és de *tegulae*, i la tercera és la que li dona un caràcter excepcional a la necròpolis: es tracta d'una tomba de secció triangular, al mode de les tombes de *tegulae* a doble vessant, només que aquesta és feta de lloses. Per les dents de llet que s'hi varen localitzar, sabem que es tractava d'un enterrament infantil. La necròpolis fou destruïda pel pagès. (Fins aquí, comunicació oral de Jordi Enrich). A Catalunya només coneixem tres jaciments més que tinguin tombes de lloses a doble vessant. El primer és Santa Eulàlia d'Encamp, a Andorra, on es destaca que totes les tombes cobertes amb lloses a doble vessant corresponen a enterraments infantils (Juan et alii, Catalunya Romànica, Vol. VI: 457). El segon jaciment, també a Andorra, és la necròpolis d'Antuix, on trobem una tomba amb la llosa de coberta inclinada i aguantant-se en el muret d'una tomba contigua, i una altra amb dues lloses de coberta a doble vessant. Ambdues també corresponen a infants. (Llovera,

** Les tres necròpolis que es descriuran a continuació es troben dins el terme municipal de Castellfollit del Boix (Bages), per tant fora de l'Anoia, però han estat incloses per trobar-se en la zona limítrof entre les dues comarques, amb especial atenció a la necròpolis de cal Paleta per trobar-s'hi una tipologia de tomba molt poc freqüent.

Catalunya Romànica, Vol. VI: 476-477). A Manresa, al jaciment del Puig Cardener, trobem una zona de necròpolis amb cistes rectangulars, tombes de *tegulae* a doble vessant i finalment quatre enterraments amb coberta de lloses a doble vessant, sense que s'indiqui si corresponen a adults o bé a infants (Daura/Pardo, 1992: 43).

Tant aquestes tres necròpolis com la de cal Paleta ens serveixen per constatar que les tombes de coberta de lloses a doble vessant conegudes fins ara a Catalunya semblen estar marcades pel seu caràcter infantil, tot i que seria necessari contrastar més enterraments d'aquest tipus per avalar aquesta hipòtesi. Però això no vol pas dir que totes les tombes infantils hagin de correspondre a aquesta tipologia, ja que se n'han trobat de lloses amb coberta plana, de *tegulae* amb coberta plana o a doble vessant, i excavades a la roca.

Tornant a la necròpolis de Cal Paleta, Ramon Jàrraga (1992: 71), a partir del material ceràmic aparegut en superfície, hi detecta un moment tardoromà i un moment medieval.

38-NECRÒPOLIS DE MAIANS (CASTELLFOLLIT DEL BOIX): Es tracta de quatre tombes de lloses emplaçades dalt d'un turonet (Comunicació de Jordi Enrich). El material ceràmic trobat als voltants d'aquesta necròpolis ha estat datat entre els segles IV i VI (Jàrraga, 1992: 71), però com és habitual no sabem si aquest material formava o no part de l'aixovar de les tombes.

39-NECRÒPOLIS PROP DE SANT MARC VELL (CASTELLFOLLIT DEL BOIX): Descoberta recentment per membres de la Secció d'Arqueologia del C.E.C.I., consta de varies tombes excavades a la roca.

C) RECAPITULACIÓ I PROPOSTES DE TREBALL

A partir de la problemàtica presentada fins ara, les propostes de treball per estudiar les necròpolis isolades a la comarca de l'Anoia i a Catalunya en general es centren en tres punts molt concrets:

1) **ESTUDI TOPONÍMIC I PROSPECCIONS:** Sovint la toponímia sol ser molt clara i indicadora de possibles necròpolis: Turó dels Moros, Els Fossars, Collet de les Caixes... Per això seria convenient una recerca exhaustiva a nivell toponímic per tal de localitzar estacions que romanen per descobrir i com a complement i treball previ a una prospecció sobre el terreny, que permetria configurar una distribució espacial per tal de veure no només quines són les tendències a l'hora d'enterrar per part de la població, sinó també veure com estaria distribuïda la població en general i com s'organitzaria.

2) **ANÀLISI DE LES PLANTES:** Aquest és sens dubte un dels punts claus per comprendre la dinàmica d'aquests tipus de necròpolis. És molt difícil trobar tombes tallant o superposant-se a d'altres en cementiris rurals. Si bé això és freqüent en necròpolis lligades a un edifici parroquial important i aquest fet ens ajuda a establir com a mínim cronologies relatives, a les necròpolis rurals isolades predominen les reutilitzacions. Aquest tipus d'anàlisi s'aplicaria principalment a les necròpolis mixtes, és a dir, a les que contenen dues o més tipologies diferents de tombes. Veure la relació entre aquestes tipologies, sense els perjudicis inicials de la tipologia en si, pot ajudar a establir fases.

Així no serà el mateix tenir un grup de tombes de lloses agrupades i uns metres més enllà un grup de tombes de *regulae*, que no pas trobar aquests dos grups formant-ne un de sol. La primera situació ens pot indicar dues fases cronològiques diferents o bé una sola fase però amb dos grups socialment diferenciats (edat, sexe...). La segona situació indicaria segurament una sola fase de construcció (però no necessàriament d'utilització) i s'hi trobarien tots els grups socials barrejats tal com passava amb les tombes infantils de coberta de lloses a doble vessant, que es trobaven junt a les adultes.

Aquestes només són algunes de les possibilitats de l'anàlisi de les necròpolis a partir de la planta, que de ben segur pot ser l'indicador de molts altres trets que encara no han estat observats.

3) **CONSIDERACIÓ D'ALTRES GRUPS RACIALS I CULTURALS:** No s'ha de menysprear la possibilitat de que algunes d'aquestes necròpolis fossin de població forània, bé a resultes d'algun conflicte bèl·lic, bé per mort natural (recordeu que al Turó de Sant Andreu s'enterraven, entre d'altres, els viatgers i forasters). Sí que aquesta és una hipòtesi molt difícil de provar i està pendent dels avenços en antropologia física, està directament relacionada amb interrogants com: on són enterrats els musulmans que ocuparen Catalunya durant un període més o menys llarg de temps? I en el cas concret de l'Anoia podriem preguntar-nos: on són enterrats els berbers que van deixar la seva petjada mitjançant la toponímia?

Si bé aquest treball tan sols ha continuat una polèmica que ja fa temps que està encetada, que serveixi per ampliar-la i oferir nous punts d'investigació.

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO BOSCH, Martín; SERRA RAFOLS, José de C.; COLOMINAS ROCA, José
1945 *Carta Arqueològica de España*, Barcelona, C.S.I.C., Madrid.
- BALANÀ I ABADIA, Pere
1992 *Crònica Política de la Pre-Catalunya Islàmica*, Rafael Dalmau Editor, Col·lecció Episodis de la Història, núm. 291-292, Barcelona.
- BARCELÓ, Miquel
1992 *Assentaments àrabs i berbers al Penedès. Els Madyuna*, dins *Tribuna d'Arqueologia 1990-1991*, Departament de cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona
- BATISTA NOGUERA, Ricard; BONAMUSA ROURE, Joan
1975 *Trobada d'una necròpolis de l'alta edat mitjana a Vilassar de Dalt*, dins *Informació Arqueològica*, núm. 16 (Enero-Abril 1975), pp. 106-108, Instituto de Prehistòria i Arqueología de la Diputación de Barcelona.
- BOLOS I MASCLANS, Jordi; PAGES I PARETAS, Montserrat
1982 *Les sepultures excavades a la roca*, dins *Necròpolis i Sepultures Medievales de Catalunya*, Acta Mediaevalia, Annex 1, Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona.
- BORRAS I QUADRES, Antoni
1956 *Noticario Arqueológico. Nuevas sepulturas romanas*, dins *Boletín de la Asociación Fotográfica Igualada* (Juny 1956) pp. 5-6.
- BORRAS I QUADRES, Antoni
1956 *VII Reunión de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona*, dins *Informes y Memorias*, núm. 32, pp. 167-169, Madrid.
- BOSCH, Josep Maria; VALLES, J.
1987 *Sepultures tipus cista de lloses i/o tegulae a Catalunya: Hipòtesi interpretativa*, dins *II C.A.M.E.*, Vol.III, pp. 327-338, Madrid.
- BRASO I VAQUES, Miquel
1964 *Claramunt*, Rafael Dalmau Editor, Monografies del Club Excursionista de Gràcia, Barcelona.

CARMONA TELLEZ, Pere; PEDRAZA JORDANA, Lluís

- 1987 *Excavació d'urgència a la necròpolis tardorromana de Cal Grimau, La Veu de l'Anoia*, n° 260, 7 d'agost 1987, Igualada.

CASTELLAR GASSOL, Joan

- 1989 **Castellolí. Mil Anys d'Història**, Ajuntament de Castellolí.

DAURA I JORBA, Antoni; GALOBART I BADAL, Joan

- 1983 *L'arqueologia al Bages (II). Necròpolis medievals*, dins **Les Fonts. Quaderns de Recerca i Divulgació**, núm. 6, pàg. 84, Manresa.

DAURA I JORBA, Antoni; PARDO I CIRCUNS, Dolors

- 1992 *Restes romanes baix imperials a la conca mitjana-alta del riu Llobregat*, dins **Estrat** n.º 5, Secció d'Arqueologia del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

DEL AMO, María Dolores

- 1979-1981 **Estudio Crítico de la Necrópolis Paleocristiana de Tarragona**. 2 volums, Diputació de Tarragona/Institut d'Estudis Tarraco-nenses Ramon Berenguer IV, Tarragona.

ENRICH I HOJA, Joan i Jordi

- 1974 *L'estació tardo romana de cal Sanador*, dins **Miscellanea Aqualatensia/2**, C.E.C.I., Igualada.

ENRICH I HOJA, Joan i Jordi

- 1989 *Evolució dels models d'assentament i pautes econòmico-cultural del poblament ibèric i romà a la Conca d'Odena*, dins **Estrat**, núm. 1, pp. 67-76. Secció d'Arqueologia del C.E.C.I., Igualada.

ENRICH I HOJA, Joan i Jordi

- 1974 *Sepulturas medievales en el Collet de Sant Pere Màrtir*, dins **Información Arqueológica**, núm. 7, pp. 71-75, Barcelona.

FARRES BORRAS, Ramon; SERRA I GARCIA, Josep

- 1991 *Dues noves sepultures alt-medievals a la comarca de l'Anoia*, dins **Estrat**, núm. 4, pp. 83-86, Secció d'Arqueologia del C.E.C.I., Igualada.

FERRANDO I ROIG, Antoni

- 1992 **Recorregut per les Tombes Medievals de Sant Llorenç del Munt i els seus Entorns**, Egara, Terrassa.

JARREGA I DOMINGUEZ, Ramon

- 1991 *La comarca de l'Anoia a l'època tardo-romana. Un estat de la qüestió*, dins *Estrat*, núm. 4, pp. 61-81, Igualada.

JULIÀ, Josep-Ramon; KLIEMANN, Katia

- 1992 *Excavacions arqueològiques a la Plaça Vella d'Artés (Bages)*, dins *Arqueologia i Patrimoni a la Catalunya Interior. Últimes investigacions*, Miscel·lània d'Estudis Bagencs núm. 8, Centre d'Estudis del Bages, Manresa.

LÓPEZ MULLOR, Albert

- 1992 *Les recerques arqueològiques a Sant Bartomeu de Navarxes, Santa Magdalena del Pla, Sant Pere de Castellfollit del Boix i el Pont Vell de Castellbell i el Vilar*, dins *Arqueologia i Patrimoni a la Catalunya Interior. Últimes investigacions*, Miscel·lània d'Estudis Bagencs, núm. 8, Centre d'Estudis del Bages, Manresa.

MUSSET, Lucien

- 1982 *Las Invasiones. Las Oleadas Germánicas*, Labor, Nueva Clío, núm 12, Barcelona.

OLLICH, Imma; RAURELL, Sebastià

- 1989 *Tombes de llosa als turons de la Plana de Vic: Una població alt-medieval per cristianitzar?*, dins *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, Barcelona.

PADILLA, José I.

- 1983 *Informe Preliminar de les excavacions fetes a l'Església de Sant Andreu d'Orrius*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.

PALOL, Pere de; RIPOLL, Gisela

- 1988 *Los Godos en el Occidente Europeo*, Encuentro, Madrid.

PETRUS, María

- 1957-1958 *Prospecciones arqueológicas en la comarca de Cardona*. Dins *Ampurias*, núm. XIX-XX, pp. 208-216, Barcelona

RIU RIU, Manuel

- 1989 *L'Arqueologia Medieval a Catalunya*, Els Llibres de la Frontera, Col·lecció Coneguem Catalunya, núm 28, Barcelona.

RIU RIU, Manuel

- 1982 *Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya*, dins **Necròpolis i Sepultures Medievals de Catalunya**, Acta Maedievalia, Anex 1, Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona.

ROMANI I GUERRA, Amador

- 1921 *Paletnologia de l'Alt Penedès. Bibliografia*. Dins **Penedès. Revista Comarcal II·lustrada**, núm. 7 (Vilafranca del Penedès, setembre de 1921), pp. 298-301.

SALES I CARBONELL, Jordina; PEDRAZA I JORDANA, Lluís

- 1993 *La necròpolis de la Vinya del Tallaret*, dins **Estrat** n.º6, Secció d'Arqueologia del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

TED'A

- 1987 **Els Enterraments del Parc de la Ciutat i la Problemàtica Funerària de Tàrraco**, Ajuntament de Tarragona, Tarragona.

V.V.A.A.

Catalunya Romànica, varis volums, amb múltiples referències a sepultures i necròpolis isolades.

V.V.A.A.

- 1988 **Historia de la comarca de l'Anoia**, Parcir, Manresa.

VIRELLA, Joan

- 1979 *Cabrera d'Igualada. La Necròpolis de la Serra Cugalera*. Dins **Igualada**, núm. 2629 (17 de novembre de 1979), pag. 9

VIVES I BALMAÑA, Elisenda

- 1990 **La Població Catalana Medieval. Origen i Evolució**, Eumo, Vic.

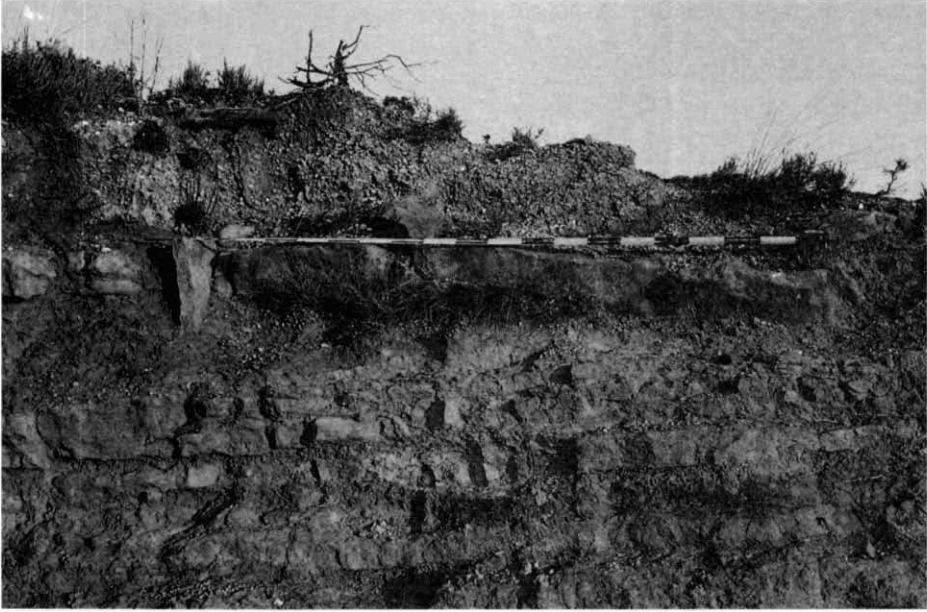
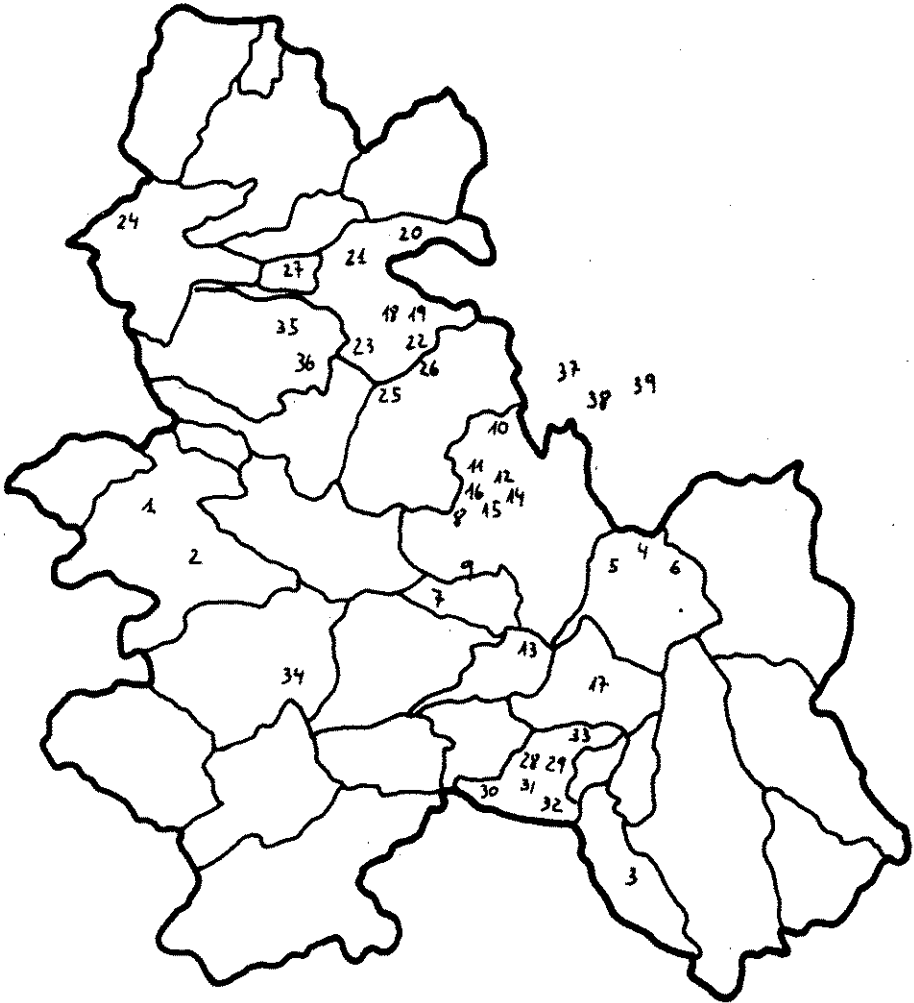

FOTO 1: Tomba de Cal Oller (Rubió)

FOTO 2: Tomba n.º 1 de la necròpolis de Cal Pallerols (Sant Pere Desvim, Veciana)

MAPA DE SITUACIO: Tombes i necròpolis isolades a la comarca de l'Anoia